

Monitor Bouwketen

Najaar 2017

eib

Economisch Instituut
voor de Bouw

Het auteursrecht voor de inhoud berust geheel bij de Stichting Economisch Instituut voor de Bouw. Overnemen van de inhoud (of delen daarvan) is uitsluitend toegestaan met schriftelijke toestemming van het EIB. Het is geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in artikelen en dergelijke, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

Januari 2018

Monitor Bouwketen

Najaar 2017

Nylas Visser

Inhoudsopgave

Conclusies op hoofdlijnen	5
1 Bouwketen	9
1.1 Recente ontwikkelingen	9
1.2 Conjunctuur bouwketen	13
2 Architectenbureaus	15
3 Ingenieursbureaus	16
4 Bouwbedrijven	17
5 Installatiebedrijven	18
Bijlage A De opbouw van de monitor	19

Conclusies op hoofdlijnen

Deze monitor beschrijft de recente conjuncturele ontwikkelingen in de bouwketen. De bouwketen is daarbij in de vier schakels onderverdeeld: architectenbureaus, ingenieursbureaus, bouwbedrijven en installatiebedrijven. In de totale bouwsector was in het afgelopen half jaar opnieuw sprake van een stevige productiegroei. De conjunctuurindicatoren wijzen voor de komende periode op een productie- en banengroei in alle schakels in de bouwketen. In de laatste maanden zijn de orderportefeuilles in de woningbouw en de utiliteitsbouw op het hoogste niveau sinds de start van de meting in 2000 uitgekomen. Ondanks de hoge productiegroei neemt de werkvoorraad nog steeds toe. In de gehele bouwketen verwachten de bedrijven per saldo een groei van zowel de omzet als het personeelsbestand. De werkgelegenheidsverwachtingen van bedrijven in de bouwketen zijn inmiddels voor het zesde opeenvolgende half jaar per saldo positief en zijn nu ook zichtbaar in de werkgelegenheid en de openstaande vacatures.

Recente economische ontwikkelingen

Het Nederlandse bruto binnenlands product (bbp) is in het derde kwartaal van 2017 met 3,0% (3,2% na correctie voor aantal werkdagen) gegroeid ten opzichte van hetzelfde kwartaal in 2016. Deze groei wordt breed gedragen door een hogere uitvoer, meer investeringen en consumptie.

De bouwproductie is in 2017 met 6% gestegen ten opzichte van 2016. Daarbij was de groei van de woningbouw met 9% opnieuw het krachtigst. Ook de utiliteitsbouw en de grond-, water- en wegenbouw (gww) laten een -iets bescheidener- productiegroei zien. Daarnaast groeide de omzet in het derde kwartaal van 2017 opnieuw hard; de waarde van de omzet in de burgerlijke en utiliteitsbouw lag 8,3% hoger dan in dezelfde periode een jaar eerder. Ook de omzet van de gww noteerde een waardestijging van ongeveer 3,6%. De toegevoegde waarde van de bouw groeide in het derde kwartaal van 2017 met 3,2% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Het aantal faillissementen nam in het derde kwartaal van 2017 af. In dit kwartaal zijn 97 bedrijven binnen de bouwketen failliet gegaan.

De werkgelegenheid binnen de bouw (met seizoenscorrectie) is in dezelfde periode toegenomen. De vacaturegraad is in het derde kwartaal van 2017 ten opzichte van dezelfde periode in 2016 gestegen van 24 naar 42 vacatures per duizend banen. Verder is het aantal verleende bouwvergunningen voor nieuwbouwwoningen na een dip eind 2015 weer bezig met een opmars. Over het gehele derde kwartaal werden 19.176 woningen vergund, bijna 40% meer vergeleken met dezelfde periode vorig jaar.

Conjunctuur bouwketen

Bijna de helft van de bedrijven in de bouwketen verwacht in de komende drie maanden een toename van de omzet. Het aandeel bedrijven dat van een omzetsdaling uitgaat, ligt met ongeveer 10% vrijwel stabiel ten opzichte van de vorige meting. Uitzondering op dit beeld zijn de architectenbureaus. De orderportefeuille en omzetverwachting zijn in deze schakel licht lager dan een half jaar geleden. De personeelsverwachting en het belang per marktsector laten een positief beeld zien. Ook het honorarium ligt per saldo hoger dan bij de voorjaarsmeting. Bij de bouwbedrijven is de omzetverwachting ten opzichte van mei sterk gestegen.

Per saldo verwachten de bedrijven in alle schakels van de bouwketen een toename van het personeelsbestand. Bij de installatiebedrijven verwacht ruim de helft van de bedrijven personeel aan te trekken. Ten opzichte van een half jaar geleden is het aandeel van bedrijven in de bouwketen, dat een krimp van het personeelsbestand verwacht, vrijwel stabiel gebleven. Het aandeel van de bedrijven dat een toename verwacht is opnieuw licht toegenomen. Daarmee is het saldo opnieuw positief en licht hoger.

In de totale bouwketen stijgt de werkvoorraad met twee tiende maand naar 7,4 maanden. Deze stijging wordt veroorzaakt door de sterke stijging van de orderportefeuille bij de bouwbedrijven. Door oplopende schaarste aan arbeid en materieel en door de sterk oplopende productiegroei wordt veel werk naar later verschoven. Hierdoor stijgen de werkvoorraden tot historische hoogtes. Bij de overige schakels is er sprake van een lichte daling van 0,2 à 0,3 maanden.

De omzetontwikkeling van de schakels binnen de bouwketen sinds 2008 laat zien dat de omzet van de meeste schakels in het afgelopen jaar is gegroeid. Uitzondering hierop zijn de installatiebedrijven, die een licht dalende trend laten zien. Alleen de omzet van de ingenieursbureaus ligt boven het niveau van 2008. In het begin van 2013 heeft de gehele bouwketen de bodem bereikt. Vanaf 2015 is er over de gehele breedte sprake van omzetherstel.

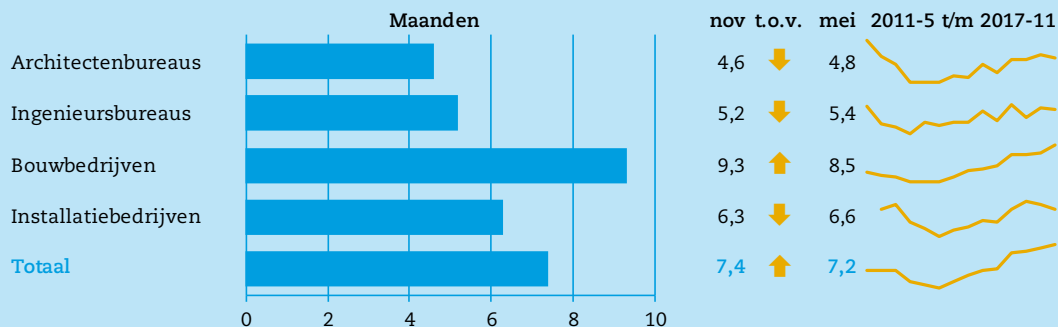
Stand van de conjunctuur per schakel in de bouwketen

Hieronder volgen voor iedere schakel de belangrijkste conclusies, waarbij de resultaten worden vergeleken met de uitkomsten van een half jaar geleden.

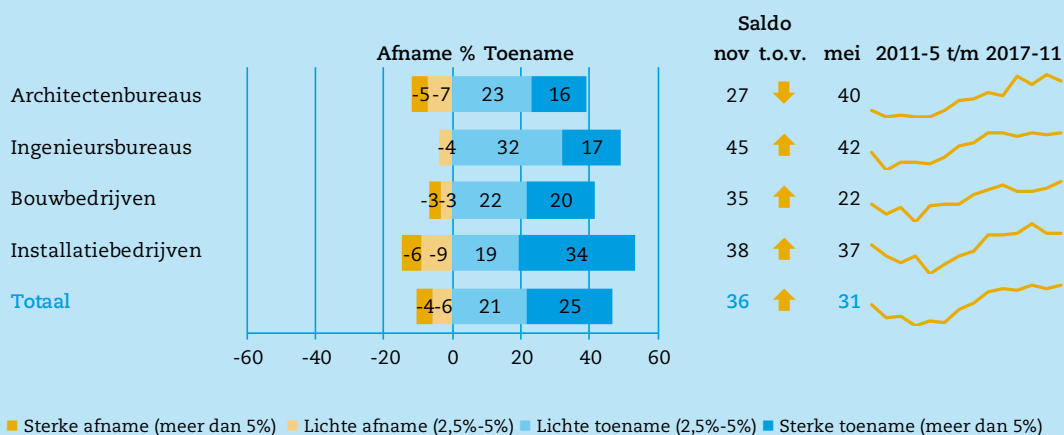
- **Architectenbureaus** – Architecten zijn minder terughoudend met het aannemen van nieuw personeel. Bijna vier op de tien ondervraagden verwacht personeel aan te nemen. Per saldo verwachten de architectenbureaus een toename van de omzet. Het aandeel van architectenbureaus dat uitgaat van een omzetzijging is licht gegroeid, terwijl het aandeel dat een omzettoename verwacht is afgenomen. De gemiddelde orderportefeuille van nieuwe opdrachten aan architecten is ten opzichte van mei met twee tiende maand afgenomen tot 4,6 maanden.
- **Ingenieursbureaus** – De verwachtingen voor de omzet zijn per saldo zeer positief, waarbij vijf op de tien bureaus een toename verwacht. Ook verwacht per saldo ruim 30% van de bureaus meer personeel te zullen aantrekken. In deze schakel daalde de orderportefeuille ten opzichte van de voorjaarsmeting met 0,2 maanden tot 5,2 maanden.
- **Bouwbedrijven** – De werkvoorraad ligt met 9,3 maanden werk acht tiende maand hoger dan een half jaar geleden. Het saldo van de verwachtingen van bouwbedrijven over de omzet is ten opzichte van mei met 13 procentpunt gestegen. Ook verwachten per saldo meer bouwbedrijven meer personeel aan te trekken. Ruim zes op de tien bedrijven gaat voor de komende periode uit van het aantrekken van de prijzen.
- **Installatiebedrijven** – De omzetverwachting is ten opzichte van mei ongeveer gelijk gebleven en is per saldo positief en zeer hoog. Ongeveer vier op de vijf installatiebedrijven verwacht een verbetering van het resultaat. De werkgelegenheidsverwachting is ten opzichte van een half jaar geleden met ongeveer twee procentpunt gedaald. Desondanks verwacht meer dan de helft van de bedrijven personeel te zullen aannemen. De orderportefeuille is met drie tiende maand afgenomen tot 6,3 maanden.

Dashboard conjunctuur bouwketen

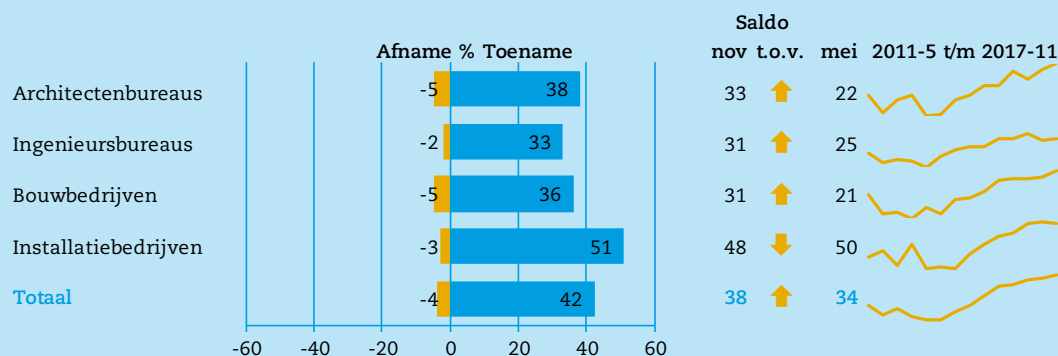
Orderportefeuille

Verwachting van bedrijven over de omzet 4^e kwartaal

Verwachting van bedrijven over het personeelsbestand 4^e kwartaal

Bron: EIB, UNETO-VNI/MC, Panteia/NLingenieurs, Panteia/BNA

---

1 Bouwketen

Deze paragraaf beschrijft de conjunctuur in de bouwketen. Het eerste deel geeft een beeld van de recente ontwikkelingen van de toegevoegde waarde, faillissementen, werkgelegenheid en werkloosheid. Vervolgens komen de huidige orderportefeuilles in de bouwketen aan bod. Tot slot worden de ontwikkelingen beschreven die ondernemingen in de bouwketen verwachten ten aanzien van hun omzet en personeelsbestand.

1.1 Recente ontwikkelingen

Economische groei

De Nederlandse economie is in het derde kwartaal van 2017 met 3% gegroeid ten opzichte van hetzelfde kwartaal in 2016 (3,2% na correctie voor aantal werkdagen). De sectoren die het meest aan deze groei hebben bijgedragen waren de industrie, de bouwnijverheid, handel, vervoer en opslag, en verhuur en overige zakelijke diensten. Gecorrigeerd voor seizoensinvloeden was het bruto binnenlands product in het derde kwartaal 0,5% groter dan in het kwartaal ervoor (zie dashboard recente ontwikkelingen). De toegevoegde waarde¹ van de bouwnijverheid was in het derde kwartaal van 2017 3,2% hoger dan in hetzelfde kwartaal vorig jaar. Sinds het bereiken van een dieptepunt in het eerste kwartaal van 2013, is de toegevoegde waarde van de bouw in totaal met ruim 30% toegenomen. De investeringen in woningen zijn in het derde kwartaal met 8% gestegen ten opzichte van vorig jaar. De verkopen van huizen vertonen onder invloed van de lage rente al bijna vier jaar een stijgende lijn en de huizenprijzen blijven stijgen.

In 2017 groeide de bouwproductie met ongeveer 6%. De woningbouw realiseerde in 2017 een voorlopige groei van 9% en was hiermee opnieuw de motor achter de groei. De utiliteitsbouw en de grond-, water- en wegenbouw groeiden met een bescheidener tempo van respectievelijk 5% en 2%. De investeringen in de gww lieten in het derde kwartaal een lichte stijging van 0,8% zien ten opzichte van dezelfde periode in 2016.

Faillissementen

Sinds het tweede kwartaal van 2013 daalt het aantal faillissementen in de bouwnijverheid gestaag. In het derde kwartaal van 2017 zijn er 97 faillissementen uitgesproken. Deze daling worden vooral gedragen door de algemene bouwbedrijven en afbouwbedrijven. In beide subsectoren is het aantal faillissementen ten opzichte van het tweede kwartaal gehalveerd. Ook de buizenleggers en de sloopwerkbedrijven zagen een afname in het aantal faillissementen. In de overige subsectoren binnen de bouw is het aantal faillissementen gelijk gebleven of toegenomen. Het totaal aantal faillissementen is sinds begin 2009 nog niet zo laag geweest. In het derde kwartaal van 2017 werden meer dan twee keer zoveel bouwbedrijven opgericht als dat er werden opgeheven en lag het aantal opgeheven bouwbedrijven voor het vierde kwartaal op rij lager dan het kwartaal ervoor.

---

¹ De toegevoegde waarde wordt gedefinieerd als het totaal van lonen, salarissen, afschrijvingskosten, rentekosten en resultaat voor belasting (omzet minus ingekochte goederen en diensten).

Werkgelegenheid

In het derde kwartaal van 2017 is het aantal werknemers in de bouw opnieuw gestegen. In deze periode werkten er volgens het CBS ongeveer 302.000 werknemers in de bouw. Dit zijn er ongeveer 8.000 meer dan een jaar geleden. De stijging van deze werkgelegenheid is sinds het eerste kwartaal van 2016 aan de gang. Het aantal zelfstandigen kwam in het derde kwartaal uit op 126.000, 6.000 meer ten opzichte van een jaar geleden².

Het aantal openstaande vacatures in de bouw is in het derde kwartaal van 2017 opnieuw spectaculair gestegen. In totaal stonden er 12.800 vacatures open, een stijging van 68% ten opzichte van 7.200 openstaande vacatures een jaar geleden. Het aantal nieuwe vacatures is in het derde kwartaal uitgekomen op 12.000. De vacaturegraad, het aantal vacatures per duizend banen, is ten opzichte van een jaar geleden gestegen van 24 naar 42.

Werkloosheid

Volgens cijfers van het UWV is het aantal personen met een WW-uitkering in de uitvoerende bouw in november 2017 ten opzichte van april met 3.193 afgenomen tot 4.612 personen. Ook lag het aantal personen met een WW-uitkering in november lager dan het aantal in dezelfde maand een jaar geleden (8.208). De totale Nederlandse werkloosheid is volgens seizoensgecorrigeerde cijfers van het CBS in het november 2017 afgenomen tot 397.000 personen (4,4% van de beroepsbevolking). Bij de vorige meting bedroeg de werkloze beroepsbevolking nog 456.000 personen.

Ontwikkelingen omzet

In figuur 1 wordt de seizoensgecorrigeerde ontwikkeling van de omzetwaarde van de afzonderlijke schakels binnen de bouwketen gedurende de periode 2008 tot en met het laatst bekende kwartaal van 2017 naast elkaar gezet. Na het uitbreken van de crisis in de zomer van 2008 nam de omzet in de gehele bouwketen af. Na het bereiken van het dieptepunt eind 2012 liggen alle schakels op een pad richting herstel van de omzet. In het afgelopen jaar laten de meeste schakels nog steeds een herstel van de omzetontwikkeling zien. Uitzondering hierop zijn de installatiebedrijven die juist een licht dalende trendlijn laten zien.

De ingenieursbureaus zitten inmiddels boven het niveau van 2008, terwijl de installatiebureaus en de bouwbedrijven net onder dit niveau liggen. Houden we rekening met inflatie, dan is het productievolume van de ingenieursbureaus in het derde kwartaal van 2017 nog altijd lager dan het niveau van voor de crisis. Ondanks de positieve lijn bij de architecten, ligt de omzet nog steeds ruim 35% onder het niveau van 2008.

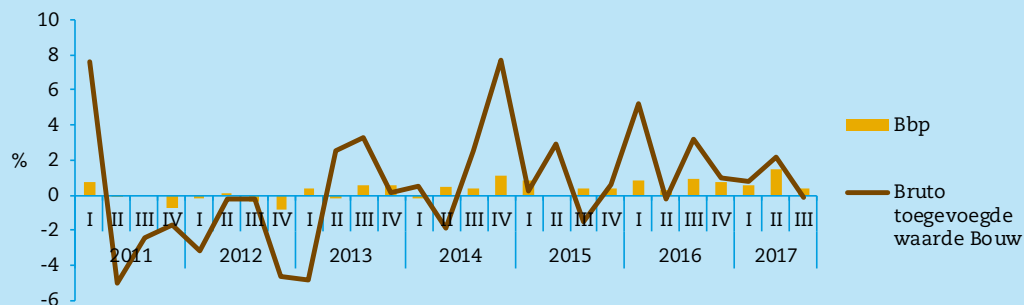
---

² Bij de berekening van het aantal zelfstandigen is afgestapt van de definitie van het CBS, en wordt vanaf nu de definitie van het EIB gebruikt.

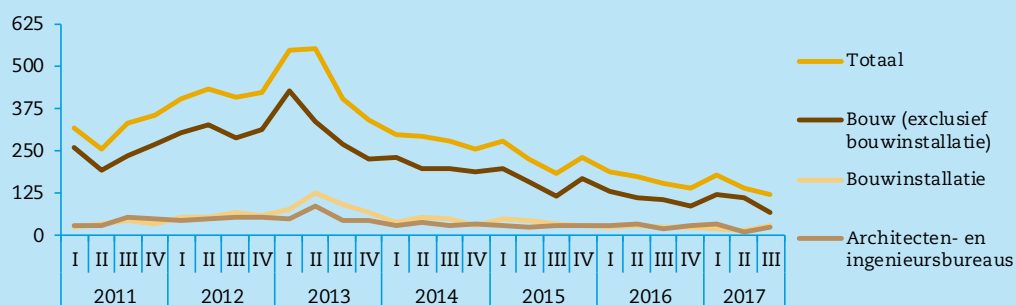
Dashboard recente ontwikkelingen

Economische groei

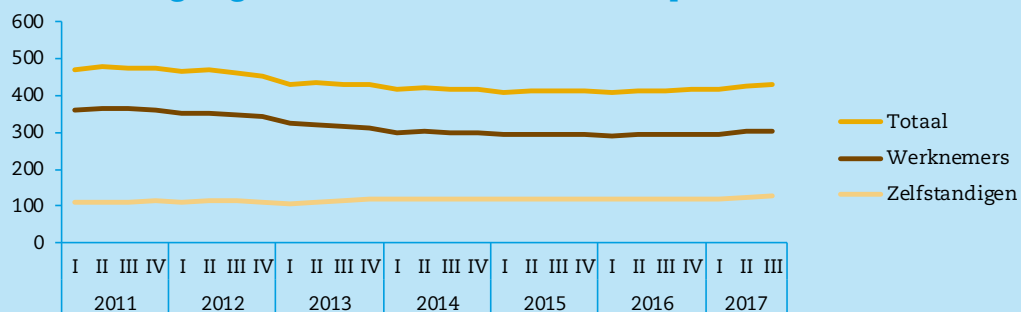
Volumeontwikkeling bbp en toegevoegde waarde in de bouw, kwartaal op kwartaal mutaties in procenten

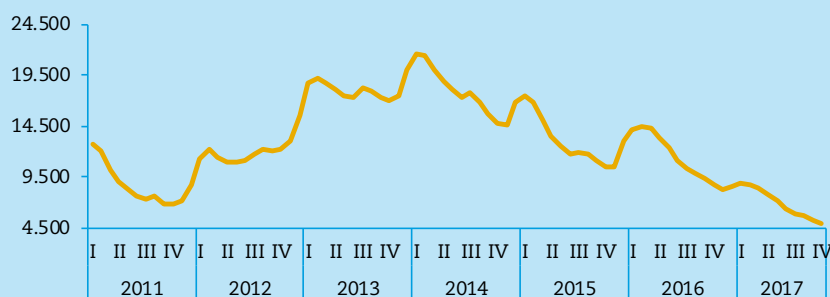
Faillissementen in de bouwketen

Werkgelegenheid in de bouwsector, in personen x 1.000

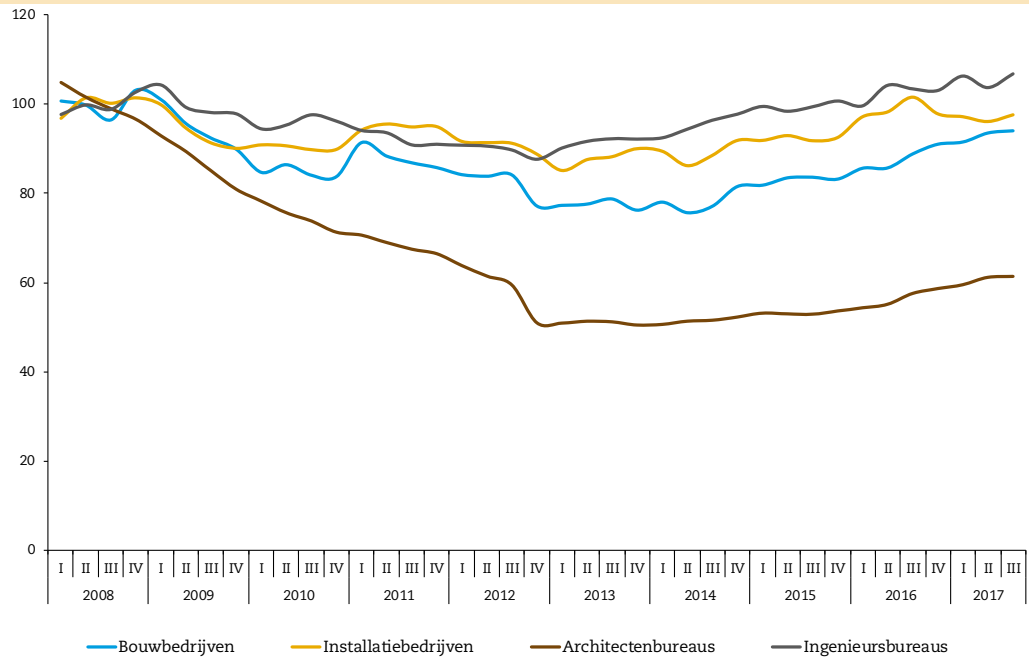

Aantal personen met een WW-uitkering in de uitvoerende bouw

Bron: CBS, UWV, EIB

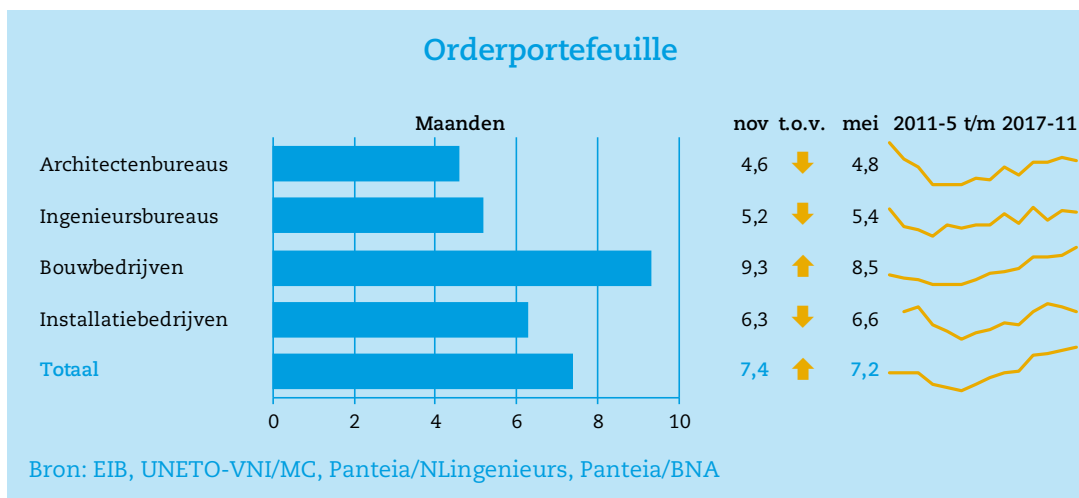
Figuur 1   **Ontwikkeling (seizoensgecorrigeerde) omzet per schakel binnen de bouwketen, 2008-2017, 2008=100, lopende prijzen**

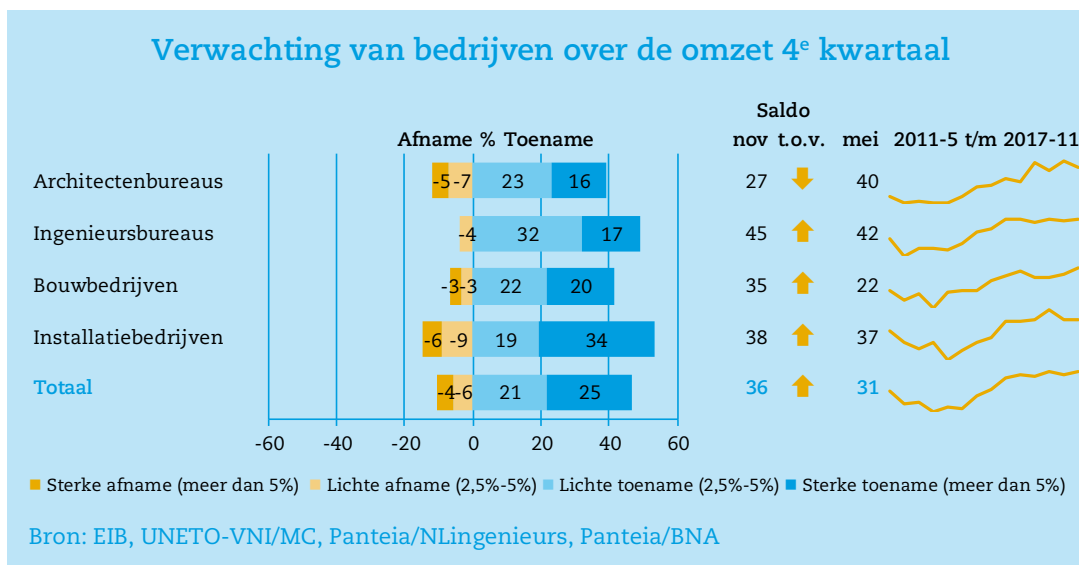
Bron: CBS, EIB

1.2 Conjunctuur bouwketen

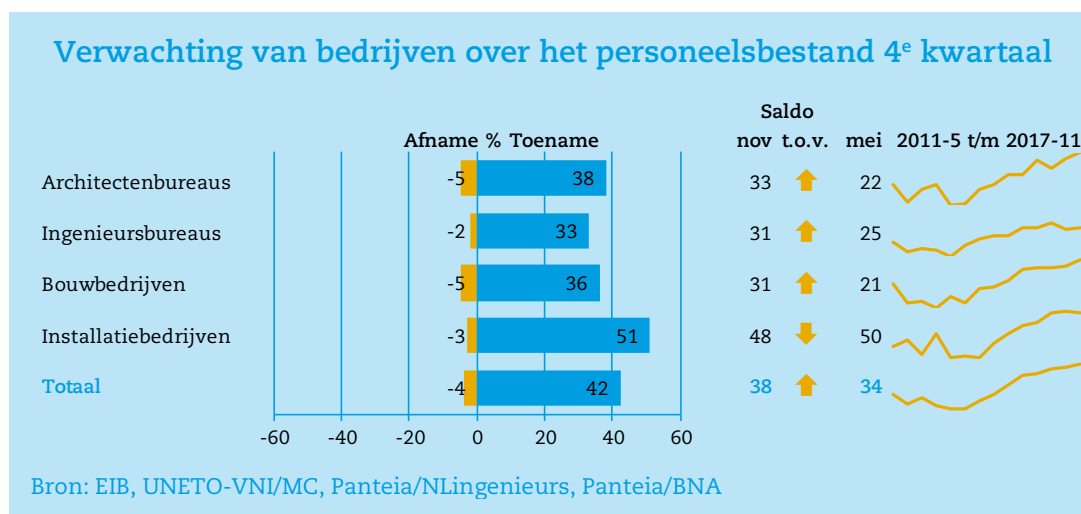

De orderportefeuille is over de gehele bouwketen ten opzichte van de voorjaarsmeting met twee tiende maand toegenomen naar 7,4 maanden. Daarmee is de totale werkvoorraad voor het achtste opeenvolgende half jaar toegenomen. De stijging wordt geheel gedragen door de bouwbedrijven, waar de werkvoorraad ten opzichte van mei met 0,8 maand steeg tot 9,3 maanden werk. De overige schakels laten ten opzichte van een half jaar geleden een lichte daling zien. De installatiebedrijven laten een daling zien van 0,3 maand en komen uit op 6,3 maanden werk. De werkvoorraden van de ingenieurs- en architectenbureaus daalden met 0,2 maanden tot respectievelijk 5,2 en 4,6 maanden werk. Bij deze schakels is de werkvoorraad nog wel hoger dan een jaar geleden.

Het dashboard conjunctuur bouwketen toont hoe de bedrijven en bureaus in de verschillende schakels van de bouwketen verwachten dat hun omzet zich zal ontwikkelen. Het aandeel bedrijven dat een omzetsdaling verwacht is over de gehele linie licht gedaald. Het aandeel dat een omzetsijning verwacht is daarentegen toegenomen, waardoor de omzetverwachting per saldo hoger is dan een half jaar geleden. Ook verwachten alle afzonderlijke schakels in de bouwketen per saldo een toename van de omzet.

De omzetverwachting bij de bouwbedrijven laat per saldo met ongeveer 13 procentpunt de grootste stijging zien. Deze stijging wordt veroorzaakt door zowel een daling van het aandeel van bouwbedrijven dat een omzetsdaling verwacht en een stijging van het aantal bedrijven dat een groei verwacht. De omzetverwachting van de architectenbureaus is na een positieve uitschieter een half jaar geleden met ongeveer 13 procentpunt gedaald. Per saldo is de omzetverwachting wel hoger dan een jaar geleden. Bij de ingenieursbureaus heeft bijna de helft van de respondenten positieve verwachtingen over de omzet. Omdat het aandeel bureaus dat een lagere omzet verwacht kleiner is geworden, is de omzetverwachting per saldo iets gestegen en zeer positief. De omzetverwachting bij de installatiebedrijven is per saldo positief en stabiel ten opzichte van zes maanden geleden.

De verwachte ontwikkelingen van het personeelsbestand worden beïnvloed door de verwachtingen rond de eigen bedrijvigheid. Het dashboard conjunctuur bouwketen toont hoe de verschillende typen bedrijven de ontwikkeling van hun personeelsbestand inschatten. Per saldo is het beeld positief en hoger dan zes maanden geleden. Dit is het achtste half jaar op rij dat de verwachting over het personeel per saldo stijgt. Over bijna de gehele linie is het aandeel bedrijven dat een toename van het personeelsbestand verwacht opnieuw gestegen. Alleen de personeelsverwachting van de installatiebedrijven maakt een kleine pas op de plaats. Desondanks blijft de verwachting voor de installateurs het meest positief van alle schakels in de keten. Bij de architectenbureaus en bouwbedrijven is de verwachting per saldo ongeveer tien procentpunt hoger en zeer positief. Bij de ingenieursbureaus is het saldo zes procentpunt hoger dan een half jaar geleden.

Over het algemeen verwacht ruim de helft van de bedrijven dat het personeelsbestand niet in omvang zal veranderen. Het positieve beeld ten aanzien van de werkgelegenheid binnen de bouw wordt ook bevestigd door de vacature-indicator voor de bouw van het CBS, die verschillende verwachtingen over werkgelegenheid van ondernemers combineert. Deze was aan het eind van het derde kwartaal positief, wat betekent dat het aantal vacatures in de bouw de komende maanden naar verwachting zal toenemen. Sinds begin 2013 heeft zich in de vacature-indicator – op enkele schommelingen na – een maandelijks positieve ontwikkeling voorgedaan. Sinds december 2013 is de indicator weer positief.

2 Architectenbureaus

De werkgelegenheidsverwachting bij de architectenbureaus is voor de tweede keer op rij significant gestegen, per saldo van 22% naar 33%. De omzetverwachting is per saldo met 13 procentpunt gedaald ten opzichte van de vorige meting. Toch verwacht bijna vier op de tien bedrijven een hogere omzet. De orderportefeuille bedraagt 4,6 maanden en is hiermee ten opzichte van mei met 0,2 maanden afgenomen.

Tabel 2.1 toont de resultaten voor een aantal andere conjunctuurgerelateerde indicatoren. De ontwikkelingen in het belang van de marktsectoren laten louter positieve cijfers zien. Het verwachte belang van de marktsectoren kantoren, onderwijs en winkels is ten opzichte van zes maanden geleden per saldo positief geworden. De overige belangen van marktsectoren zijn toegenomen. In het derde kwartaal van 2017 stegen de gemiddelde prijzen bij de architecten met 3% ten opzichte van hetzelfde kwartaal in 2016. Hiermee kruipen de prijzen richting het niveau van 2010.

Tabel 2.1 Ontwikkeling van het belang van architectenbureaus in deelsectoren van de markt; indexcijfers bouwsom nieuwe opdrachten

belang in omzet architecten	% afname versus % toename				
	mei 2017		november 2017		
Orderportefeuille (aantal maanden)	4,8		4,6		
Belang ¹ per marktsector	% -	% +	% -	% +	
- Woningen	49%	5	66	1	67
- Kantoren	8,5%	24	21	9	25
- Winkels	3%	23	18	14	25
- Onderwijs	6%	24	23	4	43
- Gezondheidszorg	8,5%	13	50	6	54
- Stedenbouw	1,5%	9	43	5	44
- Gemengde projecten	7,5%	5	54	4	54
- Overig	16%	8	43	3	47
Honorarium	9		29		
Prijswontwikkeling bij de architecten	2016-IV		2017-I		
Prijnsindexcijfers (index 2010 = 100)	95,6		96,5		
Jaarmutatie	1,6		1,6		
	2017-II		2017-III		
	97,2		98,2		
	2,2		3,0		

¹ Hier worden alleen bureaus die actief zijn in de betreffende sectoren beschouwd

Bron: Panteia/BNA, CBS

3 Ingenieursbureaus

Het conjunctuurbeeld voor de ingenieursbureaus is over het algemeen positief. Zowel de omzet als de werkgelegenheidsverwachting zijn sterk verbeterd en per saldo zeer positief. Zo verwacht per saldo 45% van de bedrijven een omzetstijging en bijna vier op de tien bedrijven verwacht per saldo personeel aan te nemen. Alleen de orderportefeuille laat met een daling van 0,2 maanden een ander beeld zien. De werkvoorraad komt hiermee uit op 5,2 maanden.

Tabel 3.1 laat de uitkomsten zien voor een aantal andere conjunctuurgerelateerde indicatoren. Ongeveer 82% van de respondenten geeft aan dat de tarieven gelijk zullen blijven, terwijl de rest van de bedrijven verwacht de tarieven te zullen verhogen. De ontwikkeling per marktsegment laat ook een positief beeld zien. De respondenten verwachten per saldo in alle marktsegmenten een stijging te zien van de omzet.

Tabel 3.1 Diverse conjunctuurgerelateerde indicatoren, ingenieursbureaus

	mei 2017		november 2017	
Orderportefeuille (aantal maanden)	5,4		5,2	
Verwachting ontwikkeling tarieven (%)	- toename	13	18	
	- gelijk	85	82	
	- afname	2	0	
Omzetontwikkeling ¹ per marktsegment	% -	% +	% -	% +
Utiliteitsbouw	6	67	7	69
Installaties	0	63	0	81
Milieu advisering	5	60	0	75
RO-advisering	0	52	0	67
Projectmanagement	4	60	0	63
Industrie	4	46	4	67
Buitenland	0	44	5	57
Overig	0	56	6	84

¹ Hier worden alleen bureaus die actief zijn in de betreffende sectoren beschouwd

Bron: Panteia/NLingenieurs

4 Bouwbedrijven

De conjunctuur is voor de bouwbedrijven in het afgelopen half jaar verbeterd. De orderportefeuille in de totale bouw is uitgekomen op 9,3 maanden, een toename van 0,8 maanden. Deze groei was vooral bij de b&u te zien. In de b&u heeft de orderportefeuille van de utiliteitsbouw die van de woningbouw genaderd, met respectievelijk 10,2 en 10,6 maanden. In de gww is de werkvoorraad ten opzichte van mei met 0,2 maanden gestegen. Zowel de werkgelegenheidsverwachting als de omzetverwachting is met respectievelijk 10 en 13 procentpunt sterk gestegen ten opzichte van een half jaar geleden.

Tabel 4.1 toont de resultaten voor een aantal andere conjunctuurgerelateerde indicatoren. Het aandeel bouwbedrijven dat aangeeft geen stagnatie te ondervinden in onderhanden werk is ten opzichte van mei afgenomen. Het aandeel van de bedrijven dat een stagnatie verwacht door onvoldoende orders is met vier procentpunt gedaald naar 7%. Ongeveer 40% van de b&u bedrijven verwacht stagnatie door een gebrek aan personeel of materiaal, terwijl een gebrek aan orders bij de gww de belangrijkste oorzaak is. De bouwbedrijven zijn in de beoordeling van hun orderpositie positiever dan een half jaar geleden. Bijna vier op de tien bedrijven beoordelen deze als groot.

Tabel 4.1 Diverse conjunctuurgerelateerde indicatoren, bouwbedrijven (totaal en naar de deelsectoren B&U en GWW)

		mei 2017	november 2017
Geen stagnatie in onderhanden werk (%)	Bouw	73	56
	B&U	69	51
	GWW	82	71
Stagnatie vanwege onvoldoende orders (%)	Bouw	11	7
	B&U	11	2
	GWW	10	19
Orderportefeuille (aantal maanden)	Bouw	8,5	9,3
	B&U	9,4	10,4
	GWW	6,0	6,2
Beoordeling orderpositie (%)			
- groot		23	39
- normaal		65	52
- klein		12	9
Verwachte prijsontwikkeling (%)			
- toename		40	64
- gelijk		58	34
- afname		2	2

Bron: EIB

5 Installatiebedrijven

Bij de installatiebedrijven is het saldo omzetverwachting ten opzichte van zes maanden geleden ongeveer gelijk gebleven en is per saldo sterk positief. Meer dan de helft van bedrijven verwacht een stijging van de omzet. De werkgelegenheidsverwachting heeft een pas op de plaats gemaakt met een zeer lichte afname van twee procentpunt ten opzichte van mei. De orderportefeuille is met 0,3 maand afgenomen naar 6,3 maanden.

Tabel 5.1 toont de resultaten voor een aantal andere conjunctuurgerelateerde indicatoren. Per saldo is de verwachting van het toekomstig resultaat sterk positief. Slechts 2% van de bedrijven verwacht een lager resultaat, terwijl een ruime meerderheid van ongeveer 80% een toename in het toekomstig resultaat verwacht. Bij zowel het verwachte prijsniveau als het aantal offerteaanvragen is een absolute meerderheid van installatiebedrijven positief gestemd. Al met al is het beeld in de installatiesector opnieuw positief.

Tabel 5.1 Diverse conjunctuurgerelateerde indicatoren, installatiebedrijven (met minimaal 25 werknemers)

		mei 2017	november 2017
Orderportefeuille (aantal maanden)		6,6	6,3
Resultaatverwachting (%)	- toename	73	80
	- gelijk	24	18
	- afname	3	2
Ontwikkeling t.o.v. vorig kwartaal (%)			
prijsniveau	- toename	50	56
	- gelijk	46	43
	- afname	4	1
Aantal offerteaanvragen (%)	- toename	57	51
	- gelijk	35	40
	- afname	8	9

Bron: UNETO-VNI/MC

Bijlage A De opbouw van de monitor

Sinds 2011 heeft het EIB in halfjaarlijkse rapportages de conjunctuur in de bouwketen beschreven. BNA, Bouwend Nederland, NLingenieurs en UNETO-VNI zijn de organisaties die bij dit onderzoek betrokken zijn. De huidige rapportage is de veertiende in de reeks. De rapportage behandelt de bouwketen in het eerste hoofdstuk als geheel. In de daaropvolgende hoofdstukken wordt ingegaan op de afzonderlijke schakels binnen de bouwketen, die vertegenwoordigd worden door de hierboven genoemde organisaties.

In deze rapportage wordt de stand van de conjunctuur in de bouwketen in de tweede helft van 2017 geanalyseerd. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van de meest recente conjunctuuronderzoeken van de betrokken brancheorganisaties. Tabel A.1 laat zien welke partijen deze onderzoeken hebben uitgevoerd.

Voor de respons op de verschillende onderzoeken geldt dat deze in relatie tot de onderzochte populaties bevredigend tot goed zijn. Bij het bepalen van de uitkomsten voor de totale bouwketen wordt de personeelsomvang per schakel binnen de bouwketen gebruikt voor de weging van sectorgegevens.

Tabel A.1 Bronvermelding en overzicht van respons per schakel binnen de bouwketen, in aantal en als percentage van het aantal geënquêteerde bedrijven

Branche	Onderzoek door	Aantal	Percentage voorjaarsmeting 2017	Percentage najaarsmeting 2017
Architectenbureaus	Panteia/BNA	179	22%	17%
Ingenieursbureaus	Panteia/NLingenieurs	57	25%	63%
Bouwbedrijven	EIB	235	31%	26%
Installatiebedrijven	UNETO-VNI/MC	94	24%	20%

Bron: EIB, UNETO-VNI/MC, Panteia/NLingenieurs, Panteia/BNA

De in deze monitor vermelde verwachtingen hebben per partij betrekking op een andere verslagperiode. In onderstaande tabel A.2 is dit samengevat.

Tabel A.2 Periode waarop de verwachtingen betrekking hebben

Branche	Meting van mei 2017	Meting van november 2017
Architectenbureaus	tweede kwartaal	vierde kwartaal
Ingenieursbureaus	tweede kwartaal	vierde kwartaal
Bouwbedrijven	tweede kwartaal	vierde kwartaal
Installatiebedrijven	tweede kwartaal	vierde kwartaal

Bron: EIB, UNETO-VNI/MC, Panteia/NLingenieurs, Panteia/BNA

The logo for the Economisch Instituut voor de Bouw (eib) features the lowercase letters 'eib' in a bold, blue, sans-serif font. The 'e' and 'i' are connected, and the 'b' is slightly larger and positioned to the right.

Economisch Instituut
voor de Bouw

Koninginneweg 20
1075 CX Amsterdam

t (020) 205 16 00

eib@eib.nl

www.eib.nl